

ПЪРВИ КРАЧКИ В БОРБАТА ЗА СЪЕДИНЕНИЕ

СОНЯ БАЕВА

Една болка живеела в душата на всеки българин след края на Освободителната война — Берлинският договор. По своята несправедливост той надминавал и най-лошите очаквания. Радостта на българските патриоти помръкнала, преди да изгрее. Гняв и възмущение изпълвали сърцата.

И наистина, каква победа е тази, когато резултатите ѝ приличали повече на поражение — България разпокъсана на три части — Македония под робство, Тракия васална на Турция и само Северна България свободна, под покровителството на Русия. Навсякъде в страната и най-много в „красна Македония“ и „прелестна Тракия“ се разгръща общонародно движение за пълното освобождение на българския народ. Ако Руско-турската освободителна война е завършена, българската национална революция не била завършена. Борбата за съединението на Източна Румелия с Княжество България, за освобождението на Тракия и Македония била нейно естествено продължение. Ето защо веднага след Берлинския договор избухва Кресненско-Разложкото въстание, създава се съпротивително движение, което не допуска в Източна Румелия да бъдат въведени турски гарнизони. Организира се Тайният революционен комитет „Единство“, който, макар и създаден в нови условия и в по-масов състав, бил фактически продължение на революционните комитети преди Освобождението. Създават се и така наречените „Гимнастически дружества“, в които само в Източна Румелия по време на Съединението се обединяват повече от 60 000 души. В множество публикации се казва, че тия дружества се образуват в Източна Румелия едва когато се организира въстанието. Това не е точно така. Гимнастическите дружества са военизирани доброволни организации, създадени с ясна цел да подготвят масова българска армия, по инициатива на генерал Тотлебен, тогава главнокомандуващ руската армия на Балканите. Той нарежда членовете на тази организация да бъдат въоръжени (макар и с кремъклни пушки), но с нескритата цел да изплаши Турция, за да се откаже от правата, които ѝ дава Берлинският договор. В Източна Румелия обаче под натиска на Портата и европейската коалиция те били забранени и разтурени още на 30. X. 1879 г. и отново подновени по време на подготовката на Съединението. Дотогава техните членове били записани в резерва на милицията.

Тия факти са известни. Те се доразвиват и доуточняват. По-малко или съвсем неизвестни обаче остават някои събития, свързани със Съединението и борбата за цялостното освобождение на България вътре в Княжеството.

Веднага след Освобождението в Сливен се събира група от известни български революционери и просветни дейци, като д-р Георги Миркович, завършил медицина във Франция, заточен 6 години за политическа дейност в Диар-

бекир, д-р Добри Минков, д-р Начо Планински, също заточеник в Мала Азия през 1876 г. Тук идва и Петко Славейков, назначен след края на Освободителната война като „чиновник за особени поръчения“ при сливения губернатор полк. Иляшевич, „отявлен злоупотребител“, както го нарича Славейков и както го определят съвременниците му. Несвикнал на чиновническо подчинение и несполедящ дейността на Иляшевич, „Соловейко“, както го наричали русите, въобще не се явявал в канцеларията. Той имал съвсем друг план за работа.

Тези високообразовани и изпитани родолюбци организират най-напред „Печатарско дружество“, на което стават учредители. За тази цел Славейков привлича своя стар сътрудник, талантливия журналист и писател Светослав Миларов. Урежда също да се вземе от Цариград печатницата на Петър Карапетров. Тя била пренесена в Сливен от печатаря Иван Дочков, негов стар съратник и издател на в. „Гайда“, който става неин управител. Печатарското дружество започва да издава книги, учебници и брошури, от продажбата на които, освен капитала, който внасят учредителите, се набират средства. С тях дружеството имало вече възможност да пристъпи към изпълнение на най-сериозната си задача — да издава в. „Българско знаме“. Редактор на вестника става д-р П. Минков, издател д-р Георги Миркович, и двамата от Сливен, отлично подготвени за такава работа. Д-р Минков завършил Роберт колеж в Цариград, бил известно време секретар на Екзархията и участвувал в списването на в. „Левент Таймс“, а д-р Миркович заедно с Драган Цанков — в редакцията на в. „България“.

Инициатива за издаването на вестника имал Петко Славейков, който, след като съставя и редактира първия му брой, заминава за Търново, откъдето редовно праща дописки за дейността на Учредителното народно събрание и публикува свои стихотворения.

Както „Печатарското дружество“, така и в. „Българско знаме“ не били изоллирано явление, а дело на голяма, щателно обмислена организация, в която участвували не само най-будните сливенски общественици, но и цялото гражданство. „Българско знаме“ бил орган на „Таен революционен комитет“ със своя програма, свой устав и своя стратегия за осъществяване на Съединението и освобождение на Тракия и Македония. В Устава на „Тайния комитет“ се казва: „Целта на Комитета е да работи дейно за премахването на ония точки от проекта на последния Берлински конгрес, които узаконяват робството на една част или ограничават свободата на другата част от българския народ в Тракия. Тайният комитет „Българско знаме“ ще заляга неуморно да постигне пълната политическа и народна независимост на българския народ в Тракия, тъй също и неговото политическо съединение с другите му братя отвъд Балкана и в Македония.“¹

Все в този дух са и останалите глави в Устава: Глава II — „Насоки, към които ще се стреми дейността на тайния комитет“ — Ще събират пари, ще имат свое разузнаване. „Комитетът ще включва в редовете си „лица пъргави и решителни, лица, които знаят да страдат и да мълчат, лица, на които душата гори за честта на българското име, за съкрушението на тиранията и за победата на българската свобода, и които биха били готови. . . да отиват сяло и предано сред опасностите, за да извършат някоя тайна мисия, която може да им се повери.“ „Членовете на Комитета ще залягат, щото и по другите средища в окръжието да се отворят клонове на Сливения таен комитет.“

Глава III засяга управлението на „Българско знаме“. „То ще бъде съставено от 12 души. Освен тях обаче ще има и спомагателни членове, на които

¹ НБКМ, арх. ф. 112 Светослав Миларов, арх. ед. 174, № 16. Тук публикуваме само извадки от текста. Документите са запазени в ръкопис.

числото е неопределено, според нуждите. Между ръководните личности един ще бъде главатар. Той ще се избере с тайно гласуване. Трябва да притежава разни познания, способности доста широки, да има дух положителен, душа одушевена и смела, а същевременно трудолюбива и тайна. Такъв човек е само в състояние да понесе делото на Тайния комитет върху раменете си и да го изкара на един благополучен край.“

Тази глава на Устава съдържа 17 члена, засягащи организацията на дружеството. Промислена е дълбоко, умно и всестранно, въпреки въодушевление-то, което се чувства на много места.

Документът се намира в архива на Светослав Миларов, близък приятел на Славейков и негов съмишленик, съавтор на известната статия „Двете касти и власти“, заради която турците спират в „Македония“. Той е син на известния търновски обществен деятел Никола Евтимов Сапунов, след смъртта на който (умира в Цариградския затвор) майка му Станка Миларова се омъжва повторно за известния сливенски търговец и общественик Хаджи Мина Янков Пашов, ученик на Добри Чинтулов, работил в Цариград като един от редакторите на в. „Съветник“. Уставът на Тайния комитет е написан от ръката на Миларов и вероятно съчинен от него. Това личи по стила на документа.

Пак в архива на Миларов се намира негов ръкопис, с който се потвърждава образуването в Сливен на една от първите след Освобождението партии, наречена „Народна“: „*Акт за съставяне на народна партия в град Сливен*“. В него се казва: „Тежката и мрачна завеса на турското владичество, под което гинехме и пыскахме в тинята на своя срам и на турските зверства, се смъкна. Последната ужасна буря премина и ние останахме пак живи, да се радваме на божие слънце, което ни огрея, да се чудим на великолепието и чудесните красоти на своето ново освободено Отечество, на своята мила, премила България. . . Но ние, синовете на свободен Сливен. . . като издирваме коренните причини на нашия несносен живот, смятаме, че за да живеем по-добре, отколкото сме живеели. . . не трябва да се предаваме на кейфликът и на хайлазлъкът, а да се напием още от началото и с най-чисти намерения и с желязна енергия да работим за възраждането на своя град и на окръжието му. . .“

В тези документи, написани с висок патриотичен дух, в които за пръв път след Освобождението виждаме събрани от една цел представители на всички общества среди през Възраждането, се разкрива ярко, че съединисткото движение отговаря на коренните интереси на целия български народ, че то е в истинския смисъл на думата *общонародно дело*.

В този документ, както и в Устава на Тайния комитет, личат демократичните идеи на века. В тях на първо място са поставени идеята за освобождение и неотменната нужда за възпитанието на народа, които Славейков и Миларов застъпват така блестящо във всички свои статии и вестници. Според тях българският народ няма да бъде свободен, въпреки че е получил свободата си, ако няма едно съвременно политическо образование и свободолюбиви схващания. Защото с течение на вековете той така се е отъждествил със своите поробители, че няма да има полза, когато турците са си отишли и са му оставили заедно със слабостите, които той има като „рая“, и пороците, които те сами са се борили да преодолеят — ленивост, нетърпимост, дух на насилие и култ към грубата сила. Това всъщност не би било освобождение. Ето защо Светослав Миларов в програмата на „Народната партия“ изтъква на първо място необходимостта от трудолюбие, честност и демократизъм, просвета и образование. Тия качества, които се изискват от всеки, който иска да стане член на „Народната партия“, са развити широко в ръкописа. Защото народ, който не притежава тия качества, не може да се нарече *свободен*.

Без просвета, без личен и обществен морал, без идеали, без възпитание в съвременните идеи на века българите няма да разберат цивилизацията, няма да могат да я приемат, ще останат разпокъсани, объркани, без посока и цел, без органична връзка със света, със сънародниците си и с най-близките си съграждани. А това е, което *сега*, както и по-рано, беше нужно най-вече на българския народ.

И най-накрая, като израз именно на тия идеали, на тия идеи, на тази организирана борба за доосвобождението на България териториално, политически и идейно, Славейков издава първия брой на в. „Българско знаме“. Той излиза от печат на 10 февруари 1879 г., точно в деня, когато в Търново се открива Учредителното народно събрание.

В кратка уводна статия от д-р Миркович, озаглавена „Обявление“, се изтъкват задачите на вестника, а именно „да съобщава какво става или се върши в разните части на нашето отечество, как се намират нашите събратя, що се намират под чуждо управление“ и т. н.

Централната статия на вестника, озаглавена „Сливен, 9-ий февруарий 1879“, е написана от Петко Славейков. В нея след толкова дълго мъчание чуваме гласа на народния трибун, който отново разцъфтява под благотворното слънце на свободата.

„Със първото развиване на „Българско знаме“ на юг от Балкана, ние има да съобщим на читателите си две интересни известия — едното, че последната спогодба за окончателен мир между Русия и Турция е станала и мирът е сключен, и другото — че Народният събор в Търново днес-утре се отваря и ще се започне разглеждането на органическият устав, по който ще се управлява Княжество България. . . И едното, и другото от тези важни известия, турят българите в едно положение, колкото странно, толкова и любопитно.

Може да ся е случвало на мнозина от читателите ни да са се усмихвали под мустак кога са чули от някого да казва: „*Направлям го аз него едното му око да плаче, а другото да ся смее*“ (к. м., С.Б.). . . Такова е и нашето състояние днес. . .“

Славейков говори за ужасното положение на ония българи, които остават под робство. „Горкана си! Страшни мъчения и ужасни кланета ще последват пак! Порои кръви ще потекат там, а тук при нас, полята ще ся обсебят. . . от бежанци, които ще измират от глад и студ. И кой Българин, кое сърце Българско ще бъде толкова кораво да са не поддаде на скръб и тъга. . . А там, в старата столица ще се събере Народен събор, ще се избере княз, ще се утвърди Народното българско правителство. Каква радост блещи на челата на всички българи!

Цялата статия, написана в този дух, завършва: „Да работим заедно за общий, народний интерес, а не лично всякой за своя собствен. Да любим Отецеството си въобще, а не с предпочитание на една страна пред друга! Не трябва да забравяме: че родна наша земя, еднакво мила и еднакво свидна е всяко място дето се раждат и живеят българи, и дето лежи свещенният прах на нашите прадеди, че плът от народното ни тяло и същи наши братя са онези българи, които смесят сълзите си със струите на Марица, на Струма и на Вардар. Пишем ли, прочие, четем ли, пари ли тичаме да печелим, това е, което трябва винаги от ума ни да не излиза!“

Отдолу се е подписал П. Р. С.

Тази статия не е само неговото първо произведение след Освобождението, но тя е първата статия в българския следосвободенски печат, тъй като „Българско знаме“ е *първият вестник*, който се появява в нова България, сред многобройните вестници, които излизат през тия няколко години — години на

опиянение от свободата, както ги нарече Георги Боршуков в своята извънредно ценна книга „История на българската журналистика“².

В „Българско знаме“ от Славейков са написани още статиите „Общ преглед на важните политически събития в 1878 г.“, „Разни слухове по кандидатурата на българския престол“, „Текстът на руско-турския договор“. С оглед на настоящата статия интересно за нас е съобщението „Разни новини“, в което се казва, че в Сливен е организирано гимнастическо дружество „Лев“, председател на което е Иван Славейков. То брои вече около 1000 души. Те се учат на стрелба. Всички сливенски жени и деца ходят да гледат упражненията. Също интересно е съобщението, че в Сливен е създадено „Благотворително дружество“, задачата на което е да доставя на народа средства „за подобрене на състоянието му във всяко отношение“, да възпитава народа в идеите и духа на нашите възрожденци — на честност, трудолюбие и скромност.“

Още първата година — 1879 — както Славейков, така и Светослав Миларов напускат града и се преместват в Търново, където се създава голяма политика, свързана със задачите на цяла България. Тук Славейков започва да издава в. „Целокупна България“, в който показва отново блестящите си качества на журналист. Неговите статии, написани леко, духовито-унищожително, се четели с голям интерес от всички. За големия успех на вестника допринесли и малкият, но вдъхновен авторски колектив — Стефан Стамболов, Светослав Миларов, Иван Славейков и младият Алеко Константинов.

² Докато за 34 години през Възраждането, до 1878 г., бройката на вестниците и списанията с мъка достига до сто, само през 1879 г. започват да излизат двадесетина нови, а до Съединението — 1885 г., за седем години, числото на българските вестници е вече 140.

На 12 октомври 1878 г. известният издател Димитър Паничков пренася своята печатница от Пловдив в Свищов и продължава да издава вестника на Добри Войников „Дунавска зора“. По това време Войников не е вече между живите. Той умира от холера в пансиона за сираци, където е надзирател. Паничков се заел сам да списва вестника, но това не му се отдало. Съдържанието на „Дунавска зора“ не само не било актуално (и то в такава време!), но било съвсем бедно. Сам Паничков съзнава своята немощ и се отказва от изданието му. При това положение „Българско знаме“ е признат за първия сериозен вестник в свободна България.